مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

رڼاګل اریوبزی ۲۰۲۱/۰۴/۱۲

خوشال خان او علم

پنځمه برخه

ب - علم - د دیني فریضې په توګه:

دخوشال خټک نه راپاتي لیکني او څیرني رابښیي چې هغه یو صادق مسلمان او د کلک ایمان خاون او وتلی دیني عالم و. ده پوهې ته تر هر څه د مخه دالهي امر اودیني فرض په سترګه کتلي دي او هر مسلمان او مسلمانه یې د دې فرض په ادا کولو مکلف ګڼلي دي. زه په دې ځای کې دیوه ټکي یادول لازم ګڼم او هغه داچې په کوچنیتوب کې مې څوکاله دخپل کلي د ملا امام څخه زده کړې کړي دي. له هغه وخته تر دې ورځې پورې مې په جوماتونو، فاتحو اوجنازو کې، په ګڼو وعظونو اومسلو کې دهیڅ ملا امام له خولې دا نه دي اوریدلي چې علم په هروخت او هر ځای کې په هر مسلمان او هرې مسلماني فرض دی. دامې دښوونځي دښوونکو له خولې هم نه دي اوریدلي او دښوونځي په درسي کتابونو کې مې هم نه دي لوستلي. په ۲۰۰۱ میلادي کال کې د « خوږې خبرې » تر عنوان لاندې دعبدالهادي ملاخیل په قلم لیکل شوې رساله لاسته راغله. زه محترم ملا خیل نه پیژنم، په رساله باندې یې دښاغلي محمد آصف صمیم له سریزې داسې ښکاري چې دعبدالهادي ملاخیل دکورنۍ او ټبر ډیر اوباتول غږي ملایان اودیني عالمان تیر شوي وو او دي، خود ده د پښتو ژبې دسبک څخه – موږ خو لا پریږده – چې د دې ژبې شاعران او ادیبان هم یوڅه زده کولی شي، مطلبونه یې په خوږه اوروانه پښتو بیان کړي او ژباړلي دي. ده په خپله رساله کې دعلم په هکله داسلام پیغمبر حضرت محمد(ص) مبارک حدیثونه هم ژباړلي دي چې دلته یې په ترتیب یو په بل پسې رانقلوم :
۱ » - دعلم زده کړه په هر مسلمان نر او ښځه باندې فرض ده». ۲- « چاچې دعلم لار خپله کړه هغه دجنت لار ونیوله». ۳ - « چا چې دعلم دزده کړې په لار کې ژوند له لاسه ور کړ هغه شهید دی ». ۴ – له مهد (زانګو) نه تر لحد (قبر) پورې دعلم زده کړه وکړی». [عبدالهادی ملاخیل: خوږې خبرې، ۸ مخ]. په لومړي حدیث کې دعلم په زده کړه ټینګار شوی او هغه په دواړو جنسونو یاني نر او ښځه یوشان او بې له کوم توپیره فرض ګڼل شوې دی. په دوهم اودریم حد یث کې دزده کړې ثواب ښودل شوي دی اوښیي چې دزده کړې له پاره ښوونځي ته په تګ څوک کافر کیږي نه بلکې فرض اداکیږي او که دچا ژوند دعلم په زده کړه کې تیر شي نو جنت یې ځای کیږي. د محترم ملاخیل په کتاب کې مې دعلم په هکله همدا څلور حدیثونه ومیندل، خوغوښتل مې چې په دې برخه کې دخپل هیواد دنورودینپوهانودلیکنو او څیړنو نه هم خبرشم او څیل مالومات یو څه پراخ او ژور کړم، نو مې دګوګل له لارې دانترنیټ پاڼو ته مخه کړه، خو متاسفانه چې څه مې پیدا نه کړل او تش لاس ترې را ووتم. بیا مې لټوونکي ماشین (ګوګل) ته د « مقام علم در دین مبین اسلام» سر لیک دیټې په توګه ور کړچې په پایله کې یې بې شمیره لیکنې او څیړنې دانترنیټ په پاڼو کې را ښکاره شوې. په دې لیکنو کې چې ټولې یې په ایراني پارسي لیکل شوې دي اودا سې ښکاري چې ټولې یې ایراني دینپوهانو لیکلي دي، څه شوې ده چې داسلام په مبین دین کې د مبارکو آیاتونواوحدیثونو له مخې دعلم ضرورت،ارزښت، مقام او دهغه دیني اودنیوي ګټې را څر کندې کړي. په ځینو لیکنو کې څلویښت حد یثونه رانقل او په پارسي ژباړل شوي دي چې دیوه پښتو ژباړنه داده:« علم زده کړی که په چین کې وي هم». دا مبارک حدیثونه رابښیي چې علم په اسلام کې دهر دول قید اوشرط نه ازاد فرض او یو مطلق ضرورت دی. داسلام په پاک دین کې جنس دعلم دزده کړې مخه نشي نیولی ځکه په دواړو جنسونو یاني نر او ښځه فرض دي. دعلم زده کړه دزمان له قیده هم ازاده ده یاني دانسان دعمر په کوم ټاکلي پړاو پورې نه ده تړل شوی بلکې په هر مسلمان باندې دد ه په ټول عمر کې له زانګو تر ګور پورې فرض دی. په همدې توګه دعلم زده کړه په کوم ځانګړی ځای

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په څیر و لولئ

پوري هم نه ده ترل شوی. هر مسلمان مکلف دی چي ديوهي تر لاسه کولو له پاره دامکان او ضرورت په صورت کي دخپل کور،کلي او حتی دخپل هيواد نه ووځي او دنړی نورو هيوادونوته سفرونه وکړي. په دې او نوروپاکو حد يثونو کي علم په ديني او دنيا وي علومو هم نه دی ويشل شوی بلکي د علم ټکی په عام مفهوم کارول شوی دی. دحضرت محمد مصطفی (ص) دژدند په وخت کي نه داسلام مبين دين چين ته رسيلی و او نه خلاصه، منيه او هدايه ليکل شوي وو، خوچنيايي پوهانو او دصنعت ماهرانود پخوا نيوزمانوراهسي په نړی کي شهرت درلود. لنده دا چي علم داسلام دپيغمبر حضرت محمد (ص) په قول په هر مسلمان – نر اوښځه – هروخت او په هر ځای کي فرض دی. خوشال خټک دا فرض ترىل هرچا ښه ادا کړی دی او د پښتون په تاريخ کي يي تر بل هرچا زيات علم کړی دی اودا فرض يي د ټولو ملايانو اود دين دنورو ټيکه دارانو پرتله ډيراو په ډير خواږه، ساده اوروان شعر کي راښودلی او خپور کړی دی. خوشال بابا په ټينګار راښيي چي :

زده کول دعلم فرض دي	په ميرو په ښځو فرض دي
صد رحمت په هغه باندي	چــي طلــب دعــلم کاندي
پيـغـمـبر د ي فـرمايلي	ده تــر پــا کــي خولي ايستلي
عــلـم واړه عـبا دت دی	ځـو چــي کيري سعادت دی

(د خوشال کليات. ۹۹۸ مخ)

علم داسلام په مبين دين کي هدف نه دی بلکي وسيله ده. علم د ديني اودنيوي عمل لار ښوونه کوي او دعمل ارزښت ټاکي. په يوه حديث شريف کي راغلي دي چي« لږ عمل چي په علم بنا وي ګټه لري او ډير عمل چي په جهل ولاړ وي بې ګټي دی». [حوزه، انترنيت] خوشال خان دخپلي زماني علوم نه يوازي زده کړي ، ارزولي او پر مخ بيولي دي بلکي په ديني او دنياوي چارو کي يي دهغوی ګټي دپښتوژبې په نظم او نثر کي تر بل هرچا ښي او په تفصيل بيان کړي دي اوله دې لارې يي پښتانه دعلم زده کړې ته رابللي او هڅولي دي. دي را ته ليکي :

چي په علــم ځوک آباد وي	غم يي نشته تل به ښاد وي
خدای په علــم پيژانده شي	په دانش ابليس رانده شي
علـم تـا په طاعت پوه کا	علـم تا په حرمـت پوه کا
علـم تـا په ټـولو بـر کا	د د نيـا د ا نـا يي د رکا
حق ناحق زده کړي په علم	در ښــکاره شي عدل، ظلم
په دنيا چي تور اوسپين دی	واړه علـم وتـه مبيـن دی
علـم ديـن دی هم د نيا دی	د بـا د شـاه هـم دګـدا دی
چي فـقـير وي علم زده کا	خدای يي لويــه مرتبه کا
په هر نيک، په بد اشنا شي	د د نيا، د دين باد شاه شي
پـوهــه واړه عنـايت دی	غـوره لار دعبــا د ت دی
غـوره پـوهــه ده وماته	له طاعات لــه عباد ا ته

(دخوشال خان کليات.۷۷۹-۷۷۶ مخونه)

دعلم سره مخالفت جهل دی. علم هرڅه راښيي، په ژوند او بشري ټولنه کي مو په ښو اوبدو، روا او ناروا،حق اوناحق او عدل اوظلم پوهوي او دطبيعت له رازه مو خبروي، ژوند ته لوړ انساني معيارونه جوړوي، دټولنيزو ستونځوا واو طبيعي آفتونو سره په مقابله کي دانسان وس او ځواک وچتوي، خو جهل مو له دې هرڅه بي خبره ساتي. جهل دخدای له امره سرکشي ده، په ټولنيز ژوند کي د ظلمت، وحشت، بربيت او ور سره سم د ذلت او بيوزلی سرچينه ده. خوشال خان په علم کي ديني او دنياو ښادي او دانسان ځواکمني ويني او په دې عقيده دي چي په علم هم دشيطان طلسم ماتيدلی شي او هم دفرعونيانو دقدرت لوړ برجونه رانسکوريدلی شي. نو ځکه په ټينګار وايي چي :

کـه د نـفـس په نغوته د رومي	تابه زر کاندي رســوا
چه ارواح پري خوښي مومي	هـغه چار ګـنه اعـلا
مـتـ په علـم کـره چي علـم	هم اژدا د ه هم عصا
يـا پـه علم کي لـذ ت د ی	يا په دعشق کي دمولا

(انتخابات خوشال. ۱۰ مخ)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په خير و لولئ

دلته د دې ټکي يادول لا زم ګڼم چې دخوشال خان په زمانه بشري پوهې نه دنن په شان پر مختګ کړی واو نه د تولنيز ژوند په بنسټيزو برخو (کرنه، صنعت اوعامه خدماتو) کې کار ول کېده. علم دصنعتي محصولاتو دپلان او توليد سطحې ته نه و اوچت شوی. دکسبونو اوحرفو دزده کړې له پاره دنن په شان حرفوي ښوونځي او پو هنځي نه وو جوړ شوي. دکسبونو او حرفو زده کړې اوله يوه نسل څخه وبل نسل ته دهغوی پر له پسې ليږدول په عملي تجروبو بنا وو. کوچنيانو او ځوانکيو دلويانو او مشرانو نه مروج کسبونه او حرفې دتقليد له لارې زده کول. دا کسبونه ټول جسمي کسبونه وو، بزګرانو، دلاسي صنعت کارګرانو او په ټولنه کې نورو کسبګرانو په مدرسوکې دکتابي زده کړو سره سروکار نه درلود او دمدرسوښوونکي او زده کوونکي بيا په خپل وارجسمي کارونواو کسبونو ته نه ور نږدې کيدل. دجسمي او فکري چارو په همدې توګه د علم او اقتصادي کسبونو تر منځ لوی واټن پروت و. سره له دې هم خوشال په همدې زمانه کې دفردي او ټولنيز ژوند په سمون کې دعلم په رول ټينګار کړی دی او هغه يې دانسان ځانګړتوب ګڼلی دی. دی ليکي چې :

شـنـاخـت، ا د ب، عـلـم سـريـو لره بويه — په دادرې توګه ځار وي نه دي اشنا
چـه پــه زړه کې يې د عـقـل چراغ بل شي — ورځ او شپــه وي په هـغـه باندې رڼا

(منتخابات خوشال خټک. ۱۱ مخ)

انسان دعلم دزده کړې له لارې دشپې له تيارو څخه راوتلی شي او دورځې رڼا په سترګو ليدلی شي او په دی واقعيت هم پو هيدلی شي چې :

هوښيار به چست و چالاک بيدار وي — په هره چا ر به ژر خـبر دار وي
ډير به عمـل لـري لـرې خـبرې — په هر زمان به يې نظر په کار وي

(د خوشال خان کليات. ۵۰۳ مخ)

پوه او هوښيار انسان له يوې خوا په فردي او ټولنيز ژوند کې دعمل، کار اوزيار په رول او ارزښت پوهيږي اوله بلې خوا په خپل طبعي اوټولنيزچاپيريال کې پراته امکانات او مشکلات او دهغوی سره دچلند لارې اوچارې هم ښې پيژندلی او ترې دځان او بشريت په ګټه کار اخيستلی شي. خونا پوهې مو له هرڅه بې خبره ساتې، دکور، کهول او دټول هيواد نه مو دبې وسی او بې وزلی دايمي اډه جوړوي. خوشال خټک مودې واقيت ته پام راګرځوي چې :

کاني لعـل د بـد خشان، ګيـا کيميـا ده — چـې يې نه پيـژني تــه ګناه د چا
چې بادشاه يې ستمګرشي خلک خوارشي — خدای دې نه کا ستمګر بادشاه دچا

(د خوشال خټک کليات. ۹-۸ مخونه)

يوازې په علومو، فنونو، حرفو اوکسبون سمبال ولس کولی شي چې له يوې خوا دخپل هيواد دطبيعي زيرمو نه ګټه واخلي، په ټوله کې دټولنې اقتصادي سطحه وچته کړي او له بلې خوا دټولنې نه دظلم او ستم جرړې وباسي. په دې توګه خوشال خان په علم کې د دينې فرض تر څنګ دبسيا، هوسا او پتمن ژوند سرچينه هم ويني او دژوند تر ټولو ارزښتناکي پانګې په سترګه ورته ګوري. نوځکه ليکي چې :

نه سرداري ورکا، نه زرداري ورکا — نه لـوی ملکونــه اوبه جاري ورکا
چې له ازله خدای څوک نمنځلي وي — هغه سريو ته خدای هوښياري ورکا

(د خوشال خټک کليات. ۲۷۷ مخ)

سرداري اومادي شتمنې يوځاته په ميراث هم ورپاتې کيږي، ډيرځله په ناروا لارو هم تر لاسه کيږي نوځکه شتمنې اوسرداري ديو چا ټولنيز اوسياسي مقام ښيي، خو دهغه دشخصيت نماينده ګي نه کوي، د شخصيت د ودې په څرنګوالي يې کومه اغيزه نه لري اودهغه په جوړښت اوترکيب کې هم کوم ځای نه لري. دمقام او شتمنی سره دانسان ترون ميخانيکي دی او دوام يې حتمي نه دی، يوله بله بيرته بيليدلی اود شتمن سردارنه چې له سره بې علمه و ی پو بې وزله انسان هم جوړيدلی شي. خوپوهه اوهوښياري چې انسان يې په کار اوزيار ترلاسه کوي دهغه دشخصيت په

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکې په ځير و لولئ

جوړونه او وده کي ارزښتناک رول لوبوي، انساني صفت او ماهيت يي ځواکمن کوي، ورځخه نه بيليږي اوورسره دايمي ملګرتيا کوي .

خوشال خان وايي :

چي کاهلان دي، چي احمقان دي | د ولت به با يلي کـه بـا د شاها ن دي
د ولـت د د يـن د د نيـا د چا دی | چي هوښيار ان دي په کار چسپان دي

(د خوشال ختک کليات ....۴۶۸ مخ)

اوزياتوي چي :

احمق که هر څـود نيا د ولت لري | د ولت بـه څـه کا چي حما قت لري
که ډير نادار وي شکر دي کاندي | که خوی يي ښه وي علم حکمت لري

(د خوشال ختک کليات.۴۵۵ مخ)

دخوشال ختک په نظر دعلم په زده کړه فرض ادا کيږي او دعلم په زور د نيا ابا ديږي، علم هم دين دی اوهم دنيا ده او دخوشال عقيده داده چي :

يا ترس دخدای دی يا هوښياري ده | دين ود نيا لره چي کامګاري ده
هغه چي دالري پرې مي سلام دی | په دواړه کونه يي رستګاري ده

(د خوشال ختک کليات.۴۳۶ مخ)

خوشال بابا پوهه اوهوښياري دښه نيت او دخلکو سره دخواخوږۍ په شان دانسان يو لوړ صفت ګڼي او دعمر تر ټولو ښه محصول يي ګڼي اود دي صفتونو خاوندان داسي ستايي :

سخ د هغه دی چي ښه يي نيت دی | نيکخواه دخلکو په ښه خصلت دی
تل يي په علم په طاعت مېت دی | حـا صل د عمر، علم طاعت دی

(د خوشال ختک کليات.۴۴۶ مخ)

ښه نيت او دخلکو نيکخواهي چي دعلم او عمل سره يو ځای شي دښيګنو سرچينه تري جوړيږي او څوک چي دا صفتونه لري خوشال خان يي دميوه لرونکي ونې سره پر تله کوي اوليکي :

چي علم وکړي عزيزه زويه | فهم په علم په عمل بويه
کمکـيه ونه باردارډ ښـــه ده | نه پلنه ونـــه بې باره لويه

(د خوشال ختک کليات.۴۰۲ مخ)

خوشال خان علم دانسان په ټولنيز ژوند کي د ډول ډول رنځونو در مل ګڼي اونا پوهۍ ته بيا دهمدې رنځونو دسرچيني په ستر که ګوري نوځکه جهل او جاهلان په کلکه غندي اوپه پوهه او هنر سنبال انسان ته، که هر څوک وي په زړه کي ځای ور کوي او ليکي چي :

هنر چي نه لري که مي پسر دی | که څوک يي ياد کا درد مي دسر دی
کـه بيګانه وي چي يکـا نه وي | يـا مي لـيمه دي يـا مي ځـيګر دی

(د خوشال ختک کليات.۴۵۴ مخ)

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ

خوشال ختک دا « یگانه » یاني دفن، پوهي او هنر مخکښ انسانان « ښه میرونه » بولي. دابښه میرونه نه یوازې خدای نمځلي دي بلکي دبشریت او بشري ټولني له پاره هم تر بل هرڅه لوړ ارزښت لري ا وخوشال په دې لاندې کرښو کي دهغوي داسې ارمان کوي :

هم مې د ولـت شته هم مي ملکونه　　　　هم مي ځوانان دي هم لوی لوی غرونه
دا واړه هیڅ دي په نوم حساب دي　　　　چـې پـکـې نشـتـه ښــه ښــه مـرونه

(د خوشال ختک کلیات.۴۳۶ مخ)

ښه میرونه یاني دښه نیت خاوندان، دخلکو خیرخواهان او په پوهه، فن او هنر سنبال انسانان دخوشال ختک په خیال او فکر کي لوړ مقام لري، ځکه چي داسې میرونه دبشري ټولني دپر مختک، سوکالي عدالت اوورورولی لار پرانیزي، دخدای د مخلوق خدمت د لوی پرور دګار په دربار کي عبادت ګڼي. که داحقیقت هر څومره تکرار شي په ځای دی چي دافغان ولس دتیرو اواوسنیو ناخوالیو تر ټولو بنسټیز لامل بې علمي او په ځینو ډلو ټپلو کي دعلم سره مطلقه دښمني ده. که چیرې مو له سره دخوشال په لار حرکت کړی وای، که چیرې مو له سره دخوشال خبرو ته یو څه غوږ نیولی وای، که چیرې مو دابن سینا بلخي په شان پوهانو علمي میراث پاللی وای او که چیرې مودعالم اسلام له پاره دسید جمالدین افغاني په سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو افکارویو څه ځان پوه کړي او په کلکه دهغه ملا تړ کړی وای او که چیرې مو معارف پالونکی پاچا غازي امان اله خان په دې ګناه له دملکه نه وای شړلی چي ښونځي یې جوړول او دعصري علومو دزده کړې له پاره یې جونه او هلکان بهرنیو هیوادو ته لیږل، نو دا احتمال رامنځ ته کیدای شو چي دعلمي زده کړوبهیرمودعلومو په ځینو څانګوکي په ملي کچه مستقلو ځیرنو ته وچت شي، دژوند په ځینو برخو کي په خپلو پښوودریږو، دنورو له احتیاج نه ازاد شو، ورسره سیال شو اوخپلواکي او ملي غرور وساتلی شو. که چیرې مو دعلم لار نیولې وای نو اوس به مو دا حالت نه درلود چي لرو یې. خوشال خان ټینګار کړی دی چي نا پو هي بې وزلي ده، بل ته احتیاج دی او پایله یې غلامي ده، نوځکه دنا پوهی په ضد جهاد دبې وزلی اوغلامی په ضد جهاد دی اوداجهاد په هر مسلمان فرض دی .

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکي په ځیر و لولـئ